

1. De aard van het Schriftgezag toegespitst op de historiciteit

Dr. Piet de Vries

1.1 Inleiding

Tegenwoordig wordt het gezag van de Schrift steeds vaker beperkt tot de heilsboodschap. In heel wat gevallen wordt nog maar weinig betekenis toegekend aan wat zij meedeelt over de geschiedenis, met name waar dit botst met huidige inzichten en opvattingen. Diverse theologen kiezen daarbij voor het perspectivisme: de hermeneutische visie dat we bij het interpreteren van de Bijbel de theologische inhoud moeten onderscheiden van het wereldbeeld waarin deze inhoud ingebed is. Dan is de heilsboodschap van belang, maar kunnen historische en geografische beschrijvingen minder juist of sterk gedateerd zijn. Leerstellige en ethische aspecten van de Bijbelse boodschap die volgens het zelfgetuigenis van de Schrift normgevend zijn, ook onder de nieuwe bedeling, worden dan gerelativeerd of terzijde geschoven. Ze zouden niet behoren bij de kern van de Bijbelse boodschap en in een cultuur waarin deze zaken als confronterend worden ervaren, de overdracht van die kern belemmeren. We kunnen dan denken aan de positie van de vrouw, het Bijbelse getuigenis over seksualiteit en niet te vergeten de realiteit van de twee eindbestemmingen en dus ook van een eeuwige rampzaligheid.

Als het gaat om geschiedenis, vallen voor meerdere onderzoekers de wonderen af. Ook waar dat niet het geval is, meent men dat gebeurtenissen of zaken die niet of nauwelijks vanuit buiten-Bijbelse bronnen bevestigd kunnen worden, niet zonder meer als weergave van de feitelijke werkelijkheid kunnen worden gezien. We kunnen dan bijvoorbeeld denken aan wat het Oude Testament vermeldt over de aartsvaders en over de uittocht en de intocht.

De boodschap van de Bijbel is echter onlosmakelijk verbonden met de feiten waarop die boodschap gebaseerd is of die aan die boodschap zijn gerelateerd. De gedachte dat men de boodschap van de Bijbel kan behouden zonder de waarachtigheid en historiciteit van gebeurtenissen te erkennen die in de Bijbel beschreven worden als werkelijk geschied, is inconsequent. Wie meent dat de historiciteit van de gebeurtenissen die in de Bijbel beschreven zijn er niet toe doet, of in ieder geval minder belangrijk is, zal in veel gevallen de Bijbelse boodschap van verzoening en verlossing gaan ombuigen naar een boodschap die puur ethisch is. Ook als er nog wel over verzoening en verlossing wordt gesproken, is dat heel algemeen en kan de vraag worden gesteld of hiervoor

de kruisdood en opstanding van Christus als feiten wel werkelijk noodzakelijk zijn.

In deze bijdrage wordt eerst aangetoond dat de Bijbel geschiedschrijving bevat (par. 1.2). Vervolgens wordt ingegaan op de aard van de Bijbelse geschiedschrijving (par. 1.3). Daarna komt aan de orde of en in hoeverre wij de historiciteit van Bijbelse gebeurtenissen kunnen bewijzen (par. 1.4). Dan worden twee korte schetsen gegeven van de wijze waarop het Oude Testament en het Nieuwe Testament geschiedenis schrijven (par. 1.5 en 1.6). Er wordt geëindigd met een aantal concluderende opmerkingen waarin uiteen wordt gezet wat de relatie is tussen de Bijbelse boodschap en de in de Bijbel vermelde gebeurtenissen (par. 1.7).

1.2 Bevat de Bijbel geschiedschrijving?

Een eenvoudige Bijbellezer aan wie genoemde vraag wordt gesteld, zal deze zonder aarzelen bevestigend beantwoorden. Hij kan erop wijzen dat meer dan de helft van zowel het Oude Testament als het Nieuwe Testament geschiedschrijving bevat. De christelijke kerk volgt bij het Oude Testament de ordening van de handschriften van de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament die al vóór het begin van de jaartelling tot stand kwam. Deze vertaling ordent de boeken naar genre. De boeken Genesis tot en met Esther en ook het begin en het einde van Job zijn historisch van aard. Daar komt nog bij dat ook de boeken van de profeten historisch materiaal bevatten. Een heel duidelijk voorbeeld zijn wel de hoofdstukken Jesaja 36-39 over Hizkia. De handschriften van het Nieuwe Testament openen met de vier evangeliën, vier beschrijvingen van het optreden van Jezus op aarde, gevolgd door het boek Handelingen, dat de geschiedenis van de vroegste kerk in haar nieuwtestamentische gestalte beschrijft.

Toch beantwoordt menig theoloog en Bijbelwetenschapper de gestelde vraag anders dan eenvoudige Bijbellezers. Zonder dat ontkend wordt dat in de Bijbel naar historische gebeurtenissen wordt verwezen, wordt gezegd dat de Bijbelschrijvers niet geïnteresseerd zouden zijn geweest in het nauwkeurig weergeven van gebeurtenissen. In de Bijbel zouden geschiedschrijving en fictie door elkaar heen lopen. De een gaat daarbij in het aannemen van fictieve elementen veel verder dan de ander.

Wie de mogelijkheid van wonderen bij voorbaat uitsluit, ziet alle verslagen over wonderen als fictie. Zo ver gaat lang niet iedereen. Men kan dan bijvoorbeeld stellen dat Mattheüs uit theologische overwegingen van één bezetene van Gadara twee bezetenen maakt en van één blinde van Jericho twee (vgl. Matth. 9:28-34 met Mark. 5:1-20 en Luk. 8:26-39; en Matth. 20:29-34 met Mark. 10:46-52 en Luk. 18:35-43). Johannes zou ook om theologische redenen

de kruisdood van Jezus in onderscheid met de synoptische evangeliën op de veertiende Nisan hebben gesteld om zo het tijdstip van Jezus' dood te kunnen laten samenvallen met het slachten van het paaslam. Men neemt dan aan dat de paasmaaltijd volgens Johannes in het jaar van de kruisdood van Jezus niet op donderdag maar op vrijdag plaatsvond (vgl. Joh. 18:28).

Tot aan de periode van de Verlichting, zo wordt beweerd, zou men binnen de christelijke kerk veel minder geïnteresseerd zijn geweest in wat wij 'historisch' noemen. De boodschap van de Bijbel wordt, zo meent men, op geen enkele wijze bedreigd als de Bijbel historische onjuistheden bevat. Wanneer de theologen orthodox zijn – in de breedste zin van het woord – zullen zij vasthouden aan de historiciteit van de centrale heilsfeiten en in het bijzonder van de opstanding van Jezus.²

In de eerste eeuwen van haar bestaan heeft de christelijke kerk de waarachtigheid en betrouwbaarheid van de gebeurtenissen die in de Bijbel worden verteld tegenover aanvallen van buiten verdedigd.³ Zowel binnen de kerk als binnen de synagoge ging men tot aan de Verlichting zonder reserve uit van de betrouwbaarheid van datgene wat in de Bijbel als geschiedenis wordt meegeedeeld.⁴ Zowel in het Nieuwe Testament als bij de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus lezen we over gebeurtenissen die in het Oude Testament worden beschreven. Men had geen enkele twijfel over het historische karakter van de zondeval, de zondvloed, de uittocht uit Egypte, de val van de muren van Jericho, het verblijf van Jona in de vis en de vrienden van Daniël in de oven. Dat geldt ook voor latere auteurs. Wie de geschriften van kerkvaders en reformatoren leest, kan dit zonder moeite vaststellen.

Ook kerkvaders en reformatoren wisten van schijnbare tegenstellingen in de Bijbel. Vanuit de overtuiging dat achter en boven de vele menselijke auteurs van de Bijbel de ene goddelijke Auteur staat en de Bijbel daarom een consistente en samenhangende boodschap bevat, zocht men naar harmoniserende verklaringen. Een voorbeeld daarvan is het boek *De consensu euangelistarum* (*Over de overeenstemming van de evangelisten*) van kerkvader Augustinus.⁵

Als het gaat om de vraag waarom Mattheüs twee blinden noemt en Markus

---

2. Vgl. Jack Rogers en Donald McKim, *The Authority and Interpretation of the Bible: An Historical Approach*, New York 1978; Arnold Huijgen, *Lezen en laten lezen. Gelovig omgaan met de Bijbel*, Utrecht 2019, 156v.

3. We kunnen dan aan Celsus in de tweede eeuw denken en aan Porphyrius in de derde eeuw. Deze auteurs wezen ook op discrepanties tussen de evangeliën om de historische betrouwbaarheid ervan te ondergraven.

4. Isac Leo Seligmann, "Ätiologische Elemente in der biblischen Geschichtsschreibung", in *Gesammelte Studien zur Hebräischen Bibel*, Tübingen 2004, 85, 115. Seligmann gaat overigens zelf bepaald niet zonder reserve uit van de historische betrouwbaarheid van het Oude Testament.

5. Aurelius Augustinus, *Vier evangelisten, één evangelie [De consensu euangelistarum]*, vertaald en van aantekeningen voorzien door Ton Hertogh e.a., Budel 2012.

en Lukas er maar van één spreken, schrijft Calvijn in zijn commentaar op Mattheüs, Markus en Lukas:

Toch is er geen wezenlijk verschil tussen beide verhalen: waarschijnlijk heeft zich de zaak aldus toegedragen, dat aanvankelijk één blinde Christus hulp inriep, maar door zijn voorbeeld de andere werd opgewekt, en zo bij deze gelegenheid aan twee blinden het gezicht gegeven werd. Markus en Lukas spreken echter slechts van de ene, óf omdat deze het meest bekend was, óf omdat Christus in hem alleen een even treffende blijk van Zijn kracht gegeven heeft als in de genezing van beide.⁶

Wel moeten we toegeven dat men er tot aan de Verlichting geen behoefte aan had een uitgebreid historisch onderzoek in te stellen.⁷ Dat die behoefte dan wel begint te ontstaan, heeft te maken met het feit dat men oog gaat krijgen voor de eigenheid van de geschiedenis en dat in samenhang daarmee bestudering van geschiedenis als een afzonderlijke wetenschappelijke discipline tot ontwikkeling komt. Terwijl voor het eerst in haar geschiedenis binnen de christelijke kerk zelf de historische betrouwbaarheid van de Bijbel wordt gerelativeerd, zien we dat anderen die nadrukkelijk verdedigen, hetzij in zijn geheel, hetzij dat men zich beperkt tot de grote nieuwtestamentische heilsfeiten.

Niet altijd is men bij deze verdediging ontkomen aan het gevaar om de historische betrouwbaarheid van de Bijbel te verdedigen los van de heilsboodschap van de Schrift. Die wordt dan pas in tweede instantie ter sprake gebracht.⁸ Een

---

6. Johannes Calvijn, *De Evangelieën van Mattheus, Markus en Lucas in onderlinge overeenstemming gebracht en verklaard*, vertaling A. Brummelkamp, Kampen 1871, deel 3, 157-158.

7. Huijgen, *Lezen en laten lezen*, 172.

8. Dat verwijt is meer dan eens ook gemaakt aan Charles Hodge, Benjamin B. Warfield en John Gresham Machen, theologen van de school van Old Princeton. Deze theologen spraken zonder schroom over de redelijkheid van christelijk geloof. Inderdaad vinden we bij hen uitspraken die los van hun totale theologie zo kunnen worden geïnterpreteerd. Echter, bij hen staat deze redelijkheid uiteindelijk in het teken dat de rede zelf een gave van God is en alleen in het licht van de openbaring en door de werking van Gods Geest op de juiste wijze kan worden gebruikt. Het feit dat er objectieve gegevens met objectieve bewijskracht ten grondslag liggen aan het christelijk geloof, betekent voor mannen als Hodge, Warfield en Machen dus niet dat iedereen zomaar voor die bewijskracht zwicht. Dat laatste is het werk van de Heilige Geest. Het overtuigd worden van de bewijskracht voor het christelijk geloof is niet alleen een intellectuele maar ook een morele en religieuze zaak. Vgl. Paul Kjoss Helseth, *“Right Reason” and the Princeton Mind: An Unorthodox Proposal*, Phillipsburg 2010.

Ik wijs ook op N.T. Wright. In onderscheid van de theologen van Old Princeton gaat Wright niet uit van de onfeilbaarheid van de Schrift. Dat neemt niet weg dat hij de historische betrouwbaarheid van het Nieuwe Testament hoog aanslaat en overtuigd is van de historische realiteit van de opstanding van Jezus. Wright (*The New Testament and the People of God: Christian Origins and the Question of God Volume One*, Minneapolis 1992, 11-12, 16, 36) stelt echter dat de vraag ‘Wie is Jezus?’ in eerste instantie louter een historische vraag is. Tegelijkertijd geeft hij ook aan dat historisch onderzoek nooit waardevrij is en ook een waarnemer nooit neutraal is. Feitelijk bestaat er een spanning tussen deze twee gezichtspunten.

minder gelukkige verdediging ervan kan en mag echter niet als argument worden gebruikt om de historische betrouwbaarheid van de Schrift te relativieren. Juist vanwege de aanvallen die op de betrouwbaarheid van de Schrift worden gedaan, is de kerk ertoe geroepen in samenhang met de heilsboodschap van de Schrift de betrouwbaarheid te onderstrepen van datgene wat de Schrift als historie meedeelt. De boodschap van de Bijbel is zozeer verbonden met de realiteit van Gods handelen in de geschiedenis dat het relativieren van de historische werkelijkheid van dit handelen gevolgen heeft voor de weergave van deze boodschap.

1.3 De aard van de Bijbelse geschiedschrijving

Als het gaat om de vraag of wij in de Bijbel geschiedschrijving vinden en vervolgens wat dan wel de aard is van de Bijbelse geschiedschrijving, moeten wij eerst helder hebben wanneer wij van geschiedschrijving kunnen spreken. Geschiedenis gaat over dingen die waargebeurd zijn en over mensen die werkelijk hebben bestaan.⁹ In de mate waarin dat niet het geval is, kan een beschrijving wel claimen geschiedenis te zijn, maar blijkt de claim betwist te moeten worden.

In de Bijbel heeft de geschiedschrijving vaak de vorm van vertellingen. Het behoeft geen betoog dat, afgezien van de gelijkenissen, de Bijbelse vertellingen claimen dat zij gaan over gebeurtenissen die werkelijk zijn geschied en personen die werkelijk hebben bestaan. Elke geschiedschrijver selecteert gegevens. Ongetwijfeld bevat de Bijbel een selectieve beschrijving van gebeurtenissen en personen. De Bijbelse geschiedschrijving staat namelijk binnen het kader dat zij ons wordt geboden om God te leren kennen en tot Zijn eer te leven. Gebeurtenissen uit het verleden worden verhaald om een venster te geven op God Zelf en opdat wij weten op welke wijze wij in de wereld moeten staan. Het doel van de geschiedschrijving van het Oude Testament is niet uitsluitend en zelfs niet in de eerste plaats ons iets over Israëls verleden mee te delen. Dat neemt niet weg dat het wel één van de doelstellingen ervan is.¹⁰

Het is een misverstand te denken dat de Bijbelschrijvers niet geïnteresseerd waren in de historische realiteit. De Bijbel geeft een theologisch verslag van de geschiedenis.¹¹ De Bijbelse vertellingen willen ons niet alleen bepaalde historische feiten meedelen, maar middels die feiten ons ook zicht op God geven

---

9. A.Th. van Deursen, 'Nadere Reformatie en geschiedbeoefening', in *De eeuw in ons hart. Negenentwintig opstellen over geschiedenis, geschiedschrijving en geschiedbeleving*, Franeker 1992, 174.

10. Iain Provan, V. Philips Long en Tremper Longman III, *A Biblical History of Israel*, second edition, Louisville 2015, 62-63.

11. Murray A. Rae, 'Creation and Promise: Towards a Theology of History', in Craig G. Bartholomew (red.), *"Behind" the Text: History and Biblical Interpretation*, Grand Rapids/Carlisle 2003, 283.

en duidelijk maken wat ons leven dient te bepalen. Bijbelse geschiedschrijving is dan ook theologische of profetische geschiedschrijving. Wie de Bijbel wil begrijpen, zal aan beide elementen recht moeten doen. Het feit dat de Bijbel theologische of profetische geschiedschrijving biedt, verklaart de selectie van de feiten en de wijze waarop die worden geïnterpreteerd. Het kan en mag niet als argument gelden dat wat als feiten wordt gepresenteerd geen feiten zijn.

De openingshoofdstukken van Genesis geven niet alleen licht over het ontstaan van de wereld en van de mensheid, maar ze maken ons ook duidelijk dat wij onszelf moeten zien als mensen die naar het beeld van God zijn geschapen en die zich van hun Schepper hebben afgewend en daarom verzoening en verlossing nodig hebben. Bij de roeping van Abraham, de uittocht uit Egypte, de ballingschap in Babel en het optreden van Jezus op aarde, met als afsluiting Zijn opstanding en hemelvaart, gaat het om particuliere gebeurtenissen met een universele betekenis.

Als het gaat om de aard van de Bijbelse geschiedschrijving wordt wel gezegd dat deze niet met een foto maar met een portret moet worden vergeleken. Nu is geschiedschrijving een zaak van woorden en zowel een portret als een foto is een visueel beeld. Het onderscheid tussen portret en foto is minder geschikt om het eigene van de Bijbelse geschiedschrijving te typeren. Uiteindelijk is namelijk *alle* geschiedschrijving een portret. Een geschiedschrijver schildert met woorden. Hij selecteert gebeurtenissen, ordent de beschrijving ervan en legt uitdrukkelijk of minder uitdrukkelijk verbanden en geeft interpretaties.

Zonder dat aan te geven vermeldt de Bijbelse verteller gebeurtenissen niet altijd in een historische volgorde. Zo plaatst Mattheüs in Mattheüs 9 en 10 tien door de Heere Jezus verrichte wonderen om thematische redenen bij elkaar.¹² Er kan sprake zijn van een flashback zonder dat dit wordt aangegeven. Zo plaatsen Mattheüs en Markus de zalving van Jezus door Maria van Bethanië direct voor het verraad van Judas (vgl. Matth. 26:6-16; Mark. 14:3-11). Uit Johannes weten we dat de zalving van Maria zes dagen voor het paasfeest plaatsvond, terwijl Judas twee dagen ervoor, volgens Mattheüs en Markus, contact opnam met het sanhedrin (vgl. Matth. 26:1; Mark. 14:1; Joh. 12:1). De reden dat Mattheüs en Markus de zalving van Maria in samenhang met het verraad van Judas vermelden, is om het contrast in hun houding ten opzichte van Jezus zo te onderstrepen.

De Bijbelse geschiedschrijving heeft grotendeels het karakter van vertellingen. Die vertellingen hebben een hoog tot soms zeer hoog literair gehalte. We kunnen denken aan de wijze waarop een vertelling geordend wordt, bewuste woordherhalingen, enzovoorts. We kunnen ook denken aan de chiasmische (kruislingse) opbouw van passages. De schriftelijke vorm was een hulp voor

---

12. Er is sprake van tien wonderen als we ook de roeping van Levi/Mattheüs als een wonder zien.

mondeling vertellen. De literaire vormgeving was een belangrijke hulp bij het memoriseren. Een hoge literaire vormgeving rond het vermelden van historische gebeurtenissen is geen reden om de betrouwbaarheid ervan in twijfel te trekken.¹³

We moeten beseffen dat de Bijbelschrijver bij het weergeven van gebeurtenissen de taal van de dagelijkse ervaring gebruikt. Dit geldt bijvoorbeeld voor het op- en ondergaan van de zon. De zon als het grote en de maan als het kleine 'licht'. Wanneer de Bijbelschrijver spreekt over 'de gehele wereld', moeten we verdisconteren dat dit de taal van de waarnemer is (vgl. Matth. 27:45). De taal van de waarneming vermeldt wel feiten, maar doet dit op een andere wijze dan wanneer natuurwetenschappelijke taal wordt gebruikt. We moeten het karakter van de geschiedschrijving niet anders beoordelen dan de bedoeling was van de schrijvers.

Een heel opvallende trek van de Bijbelse geschiedschrijving is dat in het overgrote deel van de gevallen literair gezien sprake is van een alwetende verteller.¹⁴ De auteur vertelt vanuit Gods gezichtspunt. Het is een van de aanwijzingen dat de Bijbelse geschiedschrijving profetische geschiedschrijving is. Het gaat om God Die de geschiedenis schrijft en ons Zijn interpretatie van gebeurtenissen en Zijn bedoeling geeft.

Tussen de oudtestamentische geschiedschrijving en profetie bestaat dan ook een nauw verband. Aan de ene kant noemt de synagoge de boeken Richteren tot en met Koningen de Vroege Profeten. Anderzijds rekent de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus de boeken van de profeten onder de historische boeken. De profeten hebben Gods hand in de geschiedenis geduid. Ten onrechte wordt meer dan eens het element van voorzegging van toekomstige gebeurtenissen helemaal aan de profeten ontzegd.¹⁵ Vinden we heel concrete voorzeggingen, dan worden die als *vaticinium ex eventu* gezien. Ze zouden pas na het voorkomen van deze gebeurtenissen op schrift zijn gesteld. Echter, wie gelooft dat de HEERE werkelijk de geschiedenis leidt, heeft geen reden om eraan te twijfelen dat profeten gebeurtenissen van tevoren hebben aangekondigd.

---

13. Een eigentijds voorbeeld is de wijze waarop A.Th. van Deursen (1931-2011) geschiedschrijving heeft bedreven. Ik beweer niet dat hij dezelfde of verwante literaire technieken gebruikt heeft als de Bijbelschrijvers. Wel zien we bij hem de combinatie van grote deskundigheid met een knappe en boeiende verteltrant. Vooral in het gebruik van onderkoelde humor was Van Deursen heel sterk.

14. Shimon Bar-Efat, *De Bijbel vertelt. Literaire kunst in oudtestamentische verhalen*, Kampen 2008, 14v.

15. Om die reden dateert een meerderheid van de oudtestamentici het boek Daniël in de tweede eeuw voor Christus. Het boek zelf dateert zowel de daarin vermelde geschiedenissen als visioenen in de zesde eeuw voor Christus. Gerhard von Rad (*Old Testament Theology*, vertaling D.G.M. Stalker, Peabody 2005, II, 13-14) dateert om die reden de profetie van Bileam uit Num. 24:15-19 in de tijd van David.

1.4 Kunnen wij bewijzen dat de Bijbelse geschiedenissen echt gebeurd zijn?

Buiten een incidentele vermelding uit de tijd van de richteren komt Israël pas in de koningentijd in buiten-Bijbelse bronnen voor. Meerdere Bijbelwetenschappers menen dat er pas vanaf de koningentijd sprake is van betrouwbare geschiedschrijving. Pas dan komt er echt de mogelijkheid Bijbelse gegevens met buiten-Bijbelse gegevens te vergelijken. Bij de vroegere periode is echter nog wel een indirecte check mogelijk. Al komen de aartsvaders in buiten-Bijbelse bronnen niet voor, het leven van de aartsvaders zoals het boek Genesis dat tekent, past heel goed in het tweede millennium voor Christus.¹⁶ Meerdere oudtestamentici – en breder: kenners van de geschiedenis van het oude Midden-Oosten – onderstrepen de betrouwbaarheid van de geschiedenis van Israël vanaf de patriarchentijd.¹⁷

Als we slechts één getuige hebben met betrekking tot historische informatie, wil dat niet zeggen dat die getuige onbetrouwbaar is. Het betekent alleen dat er geen verificatie mogelijk is. In het algemeen is met betrekking tot de geschiedschrijving in de Bijbel de mogelijkheid tot externe verificatie niet bijzonder groot. We hebben voor veel gebeurtenissen die de Bijbel ons vertelt, enkel en alleen het Bijbelse getuigenis zelf.

We moeten wel beseffen dat dit ook geldt voor gebeurtenissen in andere geschiedwerken. Tal van bijzonderheden over de Joodse Oorlog, die leidden tot de verwoesting van de Tweede Tempel, weten we alleen uit het werk van Flavius Josephus *De Bello Judaico*. Het feit dat er slechts één bron is, is voor historici geen reden om die bron niet te gebruiken. Werd dit uitgangspunt gehanteerd, dan zou een groot deel van de geschiedenis niet beschreven kunnen worden. Historici gebruiken bronnen welwillend maar ook kritisch. Meer dan eens zal men niet verder komen dan te stellen dat mogelijk iets op een bepaalde wijze is geschied. Wie de Bijbel echter aanvaardt als stem van de levende God, zal geen kritische houding innemen, zelfs geen welwillend kritische houding. Ten aanzien van de historiciteit van gebeurtenissen die in de Bijbel zo worden verteld, aanvaardt hij die zonder reserve. Door het innerlijke getuigenis van

---

16. John Bright (*A History of Israel*, revised edition, Londen 1972) en William F. Albright (*From the Stone Age to Christianity, Monotheism and the Historical Process*, Baltimore 1940) gaan uit van de globale maar niet volledige betrouwbaarheid van het Oude Testament vanaf de tijd van de patriarchen.

17. Kenneth A. Kitchen, *On the Reliability of the Old Testament*, Grand Rapids/Cambridge 2003; Eugene H. Merrill, *Kingdom of Priests: A History of Old Testament Israel*, second edition, Grand Rapids 2008; Iain Provan, V. Philips Long en Tremper Longman III, *A Biblical History of Israel*, second edition, Louisville 2015; Walter C. Kaiser Jr. en Paul D. Wegner, *A History of Israel From the Bronze Age through the Jewish Wars*, revised edition, Nashville 2016.

Gods Geest is hij overtuigd van de waarachtigheid van het Bijbelse getuigenis.¹⁸ De reden waarom menigeen niet zonder reserve de historische betrouwbaarheid van het Bijbelse getuigenis aanvaardt, is dat de Bijbel ook over wonderen vertelt. Betekent dit dat in de Bijbel geschiedschrijving en fictie door elkaar heen lopen? Wie het voorkomen van wonderen per definitie uitsluit, kan die vraag alleen maar bevestigend beantwoorden. Echter, de vraag of wonderen kunnen voorkomen, is allereerst een levensbeschouwelijke vraag. Wie gelooft in God, de Almachtige, Die de Schepper is van hemel en aarde, sluit niet uit dat God Zijn redenen kan hebben om af te wijken van de vaste patronen die Hij normaal hanteert. Er zijn gebeurtenissen echt geschied die vanuit het ons bekende natuurwetenschappelijke kader niet verklaard kunnen worden.¹⁹

1.5 Geschiedschrijving in het Oude Testament

Twee volkeren springen eruit met betrekking tot de geschiedschrijving: de Grieken en het volk Israël. De Griek Herodotus (vijfde eeuw voor Christus) wordt wel de vader van de geschiedschrijving genoemd. Echter, ver voor Herodotus was er in Israël al geschiedschrijving. Feitelijk moet Mozes de vader van de geschiedschrijving worden genoemd.²⁰ Dat het volk Israël zijn eigen geschiedenis schreef, heeft alles te maken met het feit dat Israël wist dat de God van Abraham, Izak en Jakob de Schepper is van hemel en aarde en dat Hij de geschiedenis leidt.

De wetenschap dat God de Schepper is van hemel en aarde is verbonden met een lineair concept van de geschiedenis.²¹ De geschiedenis heeft een doel. Teruggrijpend op Gods verbond met Israël aan de Sinaï wezen de profeten erop dat de geschiedenis uitloopt op de dag des HEEREN.

In het Oude Testament vinden we de geschiedenis van Israël in de vorm van vertellingen. Het Oude Testament opent met een geschiedwerk dat begint bij de schepping en eindigt met Israël in ballingschap, namelijk Genesis tot en met Koningen. In de Pentateuch zijn de wetsteksten in het kader van histo-

---

18. De Amerikaanse filosoof Alvin Plantinga heeft onderbouwd dat voor een christen gerechtvaardigde wegen tot kennis openstaan die voor een niet-christen gesloten zijn of in ieder geval niet goed functioneren. Plantinga denkt dan aan het Godsbesef en meer nog aan het innerlijke getuigenis van de Heilige Geest. Vgl. P. de Vries, *Alvin Plantinga. Zijn betekenis voor de christelijke apologetiek*, Kampen 2010, 23v., 58-59.

19. Ik gebruik liever niet de uitdrukking 'natuurwetten'. Die doet te weinig recht aan de wijze waarop God de wereld in stand houdt en regeert. Een wonder wil ik daarom ook niet als een verbreking van de natuurwet omschrijven, maar als een afwijking van de gebruikelijke orde.

20. Craig G. Bartholomew, *The God Who Acts in History: The Significance of Sinai*, Grand Rapids 2020, 226.

21. Craig A. Carter, *Contemplating God with the Great Tradition: Recovering Trinitarian Classical Theism*, Grand Rapids 2021, 148,172.

rische vertellingen geplaatst. De boeken Jozua tot en met Koningen sluiten rechtstreeks bij de Pentateuch aan. Deuteronomium, het laatste boek van de Pentateuch, heeft daarbij een brugfunctie.

In Genesis wordt de geschiedenis van Israël, die begint met de roeping van Abraham, verbonden met de geschiedenis van de mensheid. We kunnen trouwens ook zeggen dat de geschiedenis van de mensheid verbonden is met de geschiedenis van Abraham en zijn nageslacht. Evenals Genesis 12-50 vertelt Genesis 1-11 geschiedenis. Hoe moeten we buiten-Bijbelse parallellen verklaren?²² Die dragen in veel gevallen een mythisch karakter, waarbij het handelen van allerlei goden aangenomen wordt. Wie het zelfgetuigenis van het Oude Testament aanvaardt, moet concluderen dat het Oude Testament geen mythe kent. Daarin onderscheidt het zich van zijn omgeving.²³

De parallellen, zoals de verhalen over het ontstaan van de aarde en de zondvloed, moeten worden verklaard als verwrongen en mythisch vormgegeven herinneringen van in de Bijbel beschreven gebeurtenissen. De eerste hoofdstukken van de Bijbel maken ons allereerst duidelijk dat heel de mensheid van Adam en Eva afstamt en vervolgens dat er met de zondvloed, die heel de mensheid trof, door God met Noach een nieuw begin werd gemaakt.

Het boek Kronieken is feitelijk een vorm van selectieve hervertelling van Genesis-Koningen. Een hervertelling met aanvullingen en eigen accenten.²⁴ Het eerste deel van het boek Kronieken bestaat uit geslachtsregisters. Er wordt geopend met het geslachtsregister van Adam. Zo wordt evenals in Genesis-Koningen de geschiedenis van Israël met die van de mensheid verbonden.

In het Oude Testament wordt het verleden niet in de laatste plaats verteld om het heden te begrijpen. De openingshoofdstukken van de Bijbel laten ons de hoge bestemming en afkomst van de mens zien en verklaren zijn huidige toestand. Met woorden gericht tot de slang, 'En Ik zal vijandschap zetten tussen u en tussen deze vrouw, en tussen uw zaad en tussen haar Zaad; Datzelve zal u de kop vermorzelen, en gij zult Het de verzenen vermorzelen' (Gen. 3:15 SV), begint de geschiedenis van de verlossing. De beloften, aan de aartsvaders van het volk Israël gegeven, sluiten aan bij de eerste hoofdstukken van Genesis.

Heel de Bijbelse geschiedenis staat in het teken van de strijd tussen het Zaad van de vrouw en het zaad van de slang. De vraag is dan welke plaats wij daarbij innemen. Wordt ons leven gestempeld door de beloften die zijn gegeven aan Abraham, Izak en Jakob? Beloften die hun aanvankelijke vervulling kregen met

---

22. Zoals onder andere Enuma Elish, het Gilgamesj-epos en het Athrahasis-epos.

23. De chaosmachten worden in het Oude Testament gehistoriseerd en betrokken op Israëls vijanden. Dan moeten we denken aan Egypte en Babel.

24. De hervertelling richt zich op de koningentijd en behalve de geschiedenis van de verenigde monarchie wordt alleen de geschiedenis van het tweestammenrijk verteld. Alle nadruk ligt op de tempel en daarnaast op het huis van David.

de uittocht en de intocht, maar die principieel hun vervulling vonden door Christus en definitief worden vervuld als het nieuwe Jeruzalem neerdaalt uit de hemel.

1.6 Geschiedschrijving in het Nieuwe Testament

De evangeliën zijn kennelijk met een doel geschreven. Het zijn theologische geschiedschrijvingen. Bij het Evangelie van Johannes moeten we meer de nadruk leggen op theologische verhandelingen en bij de synoptische evangeliën op geschiedschrijving met een theologisch doel. Literair gezien zijn de evangeliën te typeren als biografieën. Die hadden de nadrukkelijke intentie om historisch juiste informatie aan te reiken, in tegenstelling tot novellen, die louter voor entertainment werden geschreven.²⁵

In de oudheid had een biografie niet louter de bedoeling de lezer uitvoerig over de beschreven persoon te informeren. De biografie had ook een didactische bedoeling.²⁶ Dat geldt zeker ook voor de evangeliën. Volgens het begin van het Evangelie naar Markus gaat het geschrift over Jezus Christus, de Zoon van God. Met Zijn komst naar deze wereld voltrekt zich de beslissende wending in de geschiedenis van deze wereld. Wij mogen het feit dat de evangeliën een bepaalde doelstelling hebben niet uitspelen tegen het historische karakter ervan.

De vier evangeliën presenteren zich als verslagen van ooggetuigen van het optreden van Jezus als de Zoon van God en de Christus van Israël op aarde.²⁷ Voor Mattheüs en Johannes geldt dat zij in directe zin ooggetuigen waren. Markus schreef het Evangelie op uit de mond van Petrus. Lukas heeft zowel voor zijn Evangelie als voor het boek Handelingen tal van ooggetuigen geïnterviewd. Literair gezien passen de evangeliën helemaal binnen het genre van antieke biografieën. Het unieke karakter van de evangeliën is niet hun literaire vorm, maar het heeft alles te maken met de persoon van de Heere Jezus Christus Die daarin wordt beschreven.

Ongetwijfeld hebben de evangelisten het optreden van Jezus op aarde verteld in het licht van Zijn opstanding. Dat betekent echter niet dat datgene wat zij van Hem vertelden onhistorische creaties waren die situaties in de vroegste christelijke gemeente na Pasen weerspiegelen. Dan zouden de ooggetuigen van Zijn optreden op aarde met Jezus direct in de hemel moeten zijn opge-

---

25. Vgl. Craig S. Keener, *Christobiography: Memory, History, and the Reliability of the Gospels*, Grand Rapids 2019.

26. Ben Witherington III, *The Acts of the Apostles: A Social-Rhetorical Commentary*, Grand Rapids/Carlisle 1998, 16.

27. Vgl. Richard J. Bauckham, *Jesus and the Eyewitnesses: The Gospels as Eyewitness Testimony*, Grand Rapids, Michigan/Cambridge 2006.

nomen.²⁸ In het land van de vaders konden de eerste generaties van hen die de evangeliën lazen of hoorden voorlezen, de daarin genoemde zaken nog zelf controleren.

Met name Lukas presenteert zich heel nadrukkelijk als een antieke geschiedschrijver. De standaard van de antieke geschiedschrijving was het werk van de Griek Thucydides (vijfde eeuw voor Christus). Als we aannemen dat Lukas aan deze norm heeft willen voldoen, mogen we ook het historische karakter van de redevoeringen in Handelingen hoog aanslaan.²⁹ Het boek Handelingen draagt niet zozeer het karakter van een antieke biografie als wel dat van een antieke monografie. Daarbij ligt de nadruk meer op de gebeurtenissen dan op de personen.³⁰ Lukas verbindt de heilsgeschiedenis met de wereldgeschiedenis en laat zo zien dat de heilsgeschiedenis het hart van de wereldgeschiedenis is. Heel nadrukkelijk sluit Lukas ook aan bij de geschiedschrijving van het Oude Testament. Dat zien we trouwens ook bij Mattheüs. Hij opent zijn Evangelie met het geslachtsregister van Jezus. Daarmee sluit hij aan bij het boek Genesis, waarvan de structuur door de geslachtsregisters wordt bepaald. Juist de geslachtsregisters onderstrepen dat het gaat om mensen die werkelijk hebben geleefd. Vanaf de negentiende eeuw is de historische betrouwbaarheid van met name het vierde evangelie betwijfeld. De grote geografische nauwkeurigheid en de concrete tijdsaanduidingen weerspreken echter de gedachte dat het Evangelie naar Johannes grotendeels uit fictieve vertellingen zou bestaan.

Vanaf Papias, een apostolische vader aan het begin van de tweede eeuw, tot aan de negentiende eeuw werd het vierde evangelie als uitgangspunt voor de chronologie van het leven van Jezus gekozen. Wanneer men uitgaat van de historische betrouwbaarheid van alle evangeliën is dat ook nu nog het geval. Papias gaf aan Johannes als historicus de voorkeur boven de drie andere evangeliën. Niet dat hij de historische betrouwbaarheid van de andere evangeliën betwijfelde, maar terwijl de synoptici meer thematisch vertellen, doet Johannes dat juist sterk chronologisch.³¹

Johannes heeft als de laatste nog levende ooggetuige op hoge leeftijd een verslag geschreven van het optreden van Jezus op aarde. Een verslag dat bij zijn lezers bekendheid met de inhoud van de andere evangeliën vooronderstelt. Een verslag dat de bedoeling heeft de bestaande verslagen aan te vullen. Het verschil in taal tussen Johannes en de andere evangelisten kunnen we wellicht zo verklaren dat Johannes al het onderwijs van Jezus weergaf in woorden die Jezus vooral in kleine kring gebruikte. Maar het kan ook zo zijn dat Johannes het onderwijs van Jezus meer dan de andere evangelisten in eigen woorden weergaf.

---

28. V. Taylor, *The Formation of the Gospel Tradition*, Londen 1933, 41.

29. John van Eck, *Handelingen. De wereld in het geding*, Kampen 2003, 18v.

30. Van Eck, *Handelingen*, 15.

31. Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, III, 39.

1.7 Conclusie. De relatie tussen de boodschap van de Bijbel en de daarin vermelde gebeurtenissen

Ik eindig met een aantal concluderende opmerkingen en begin bij het Oude Testament. Wie de geschiedenis in het Oude Testament niet ziet als werkelijke geschiedenis maar als gereconstrueerde geschiedenis, moet ervan uitgaan dat in werkelijkheid het getuigenis van de ene God Die de Schepper is van hemel en aarde en Die de geschiedenis leidt, een product is van godsdienstige evolutie van het menselijk denken, van veelgodendom naar monotheïsme.³² Daarmee vervalt de feitelijke basis van de boodschap van oordeel en verlossing.³³ De oudtestamentische vertellingen zijn geen historiserende fictie of fictionele geschiedenis, maar volwaardige geschiedschrijving.³⁴ Wanneer we de oudtestamentische vertellingen zien als fictie, wordt God van 'Heere van de geschiedenis' tot een product van menselijke verbeelding gedegradeerd.³⁵ We kunnen niet meer zeggen dan dat Israël geloofde dat de HEERE handelt in de geschiedenis. Daarmee zeggen we dan iets over Israël, maar niet over de HEERE Zelf. Wie de geloofwaardigheid op historisch gebied van Bijbelse teksten niet serieus neemt, doet aan de teksten zelf geen recht.³⁶ Het Oude Testament wil namelijk allereerst iets zeggen over de HEERE Wiens bestaan niet afhankelijk is van Israëls geloof daarin.

Voor de boodschap van het Evangelie is het van wezenlijk belang dat Jezus verworteld is in de werkelijke geschiedenis. De boodschap van het Evangelie is namelijk een boodschap van verzoening en verlossing die onlosmakelijk verbonden is met wat God in Jezus in de eerste eeuw na Christus heeft gedaan. Dat de boodschap van de heilsfeiten niet losgemaakt kan worden van het feit als zodanig maakt Paulus duidelijk in 1 Korinthe 15. In Korinthe betwijfelden sommigen of eenmaal alle doden worden opgewekt. Paulus brengt dan naar voren dat Christus ook niet als eersteling is opgewekt als niet eenmaal alle doden worden opgewekt. Is Hij niet opgewekt, dan zijn we nog in zonden en is onze hoop op Zijn wederkomst een ijdele hoop. We zijn dan de ellendigste van alle mensen.³⁷

Relativering van de historische betrouwbaarheid van Bijbelse gegevens is alleen mogelijk als de Bijbel slechts onder voorbehoud als de stem van God

---

32. Vgl. Mart-Jan Paul, 'De ene Schepper en de vele goden', hoofdstuk 3 in deze bundel.

33. Vgl. Carter, *Contemplating God with the Great Tradition*, 100, 196.

34. Craig G. Bartholomew, 'Introduction', in *"Behind" the Text*, 7.

35. Meir Sternberg, *The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading*, Bloomington 1987, 32.

36. John H. Sailhamer, *Introduction to Old Testament Theology*, Grand Rapids 1995, 169.

37. In apologetische verdedigingen wordt vaak de opstanding van Jezus in eerste instantie gepresenteerd los van het geloof dat eenmaal alle doden worden opgewekt. In het Nieuwe Testament zijn die twee altijd met elkaar verbonden.

wordt gezien. Het betekent altijd dat de Bijbel wordt gezien als de menselijke verwerking van Gods openbaring. Deze menselijke verwerking heeft dan een zelfstandige betekenis en zij is niet normatief voor latere generaties. Het feit dat de Bijbelschrijvers bepaalde gebeurtenissen als historisch hebben gezien betekent dan nog niet dat dit voor ons nodig is.

Daarmee wordt een beweging ingezet waarbij de inhoud van de Bijbel en ook het huidige verstaan ervan allereerst iets zeggen over de gemeenschap en persoon die geloven, maar niet over de werkelijkheid buiten en boven ons.³⁸ Zo wordt de Bijbelse boodschap ontdaan van haar kracht en ernst. De Bijbelse boodschap staat in het kader van het getuigenis dat God onze Schepper is tegen Wie wij hebben gezondigd, maar Die ook in Zijn genade mensen opzoekt en verlost. Daartoe trad Hij handelend op in de geschiedenis. Een handelen dat de climax vindt in de komst van Zijn Zoon naar deze wereld, Die als mens werd geboren uit de maagd Maria, de schuld verzoende, de dood overwon en eenmaal wederkomt om iedereen te oordelen. Het gaat erom dat wij ons eigen leven binnen dat grote kader leren verstaan en gaan leven.

De bedoeling van dit hoofdstuk is niet te betogen dat er geen vragen kunnen opkomen over de betrouwbaarheid en het gezag van de Bijbel naar aanleiding van buiten-Bijbelse gegevens. Temeer omdat er niet altijd een antwoord te geven is. Laat het uitgangspunt zijn dat wij niet vanuit een neutrale houding, laat staan vanuit het ongeloof, maar vanuit het geloof naar begrip zoeken.

Er kunnen vragen zijn naar aanleiding van archeologische gegevens, vragen over de verhouding van de openingshoofdstukken van de Bijbel en de door de meerderheid van de wetenschappers aanvaarde verklaring van evolutie, vragen over de overleveringsgeschiedenis van de tekst van de Bijbel. Soms lijkt de Schrift zichzelf tegen te spreken.

Als zulke vragen bij ons opkomen, doen we er goed aan literatuur te raadplegen die geschreven is vanuit de overtuiging dat de Bijbel als de stem van God zichzelf niet tegenspreekt en het hoogste gezag heeft. Bij de vergelijking van de vier evangeliën kunnen we dan al terecht bij de kerkvaders. Op het gebied van de Bijbelwetenschap is vooral in de Engelssprekende wereld veel goede literatuur voorhanden.

Als wij sinds de zondeval vatbaar zijn voor alle vormen van zonde, is de zonde van intellectuele twijfel aan de betrouwbaarheid en het gezag van de Schrift en ook aan het bestaan van God Zelf geen uitzondering. We moeten die twijfel niet koesteren. Het belangrijkste wapen dat hier moet worden gehanteerd, is het gebed. Zo kan twijfel die opkwam toch weer verdwijnen zonder dat alle vragen zijn beantwoord.

---

38. Lang niet iedereen gaat in deze beweging even ver. Zeker is dat men kan dwalen en toch een christen zijn. Dat maakt dwalingen niet onschuldig.

Wie werkelijk bidt, nadert tot God, in de wetenschap dat Hij heilig is en wij onrein zijn, maar dat er toch een vrijmoedige toegang tot Hem mag zijn door de Middelaar Jezus Christus en Zijn werk (vgl. Jes. 6:3-7; Ef. 2:18). Zo leren we luisteren naar de Bijbel als de stem van onze Vader, aan Wie wij nooit behoeven te twifelen.